

Fundacja „DZIEDZICTWO”
Sławieński Dom Kultury

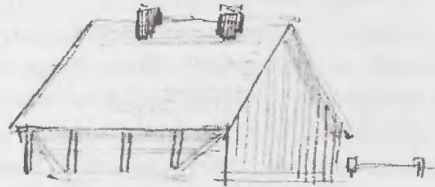
**De rebus futuris memento:
przyszłość przeszłego krajobrazu
kulturowego
Ziemi Sławieńskiej**

pod redakcją
Włodzimierza Rączkowskiego
i
Jana Sroki

SŁAWNO 2002

Spis treści

Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka – <i>Cudze chwalicie, swego nie znacie: o różnym postrzeganiu krajobrazu kulturowego</i>	7
CZĘŚĆ I. Ochrona krajobrazu kulturowego: teoria, praktyka i polityka	23
Elżbieta Raszeja – <i>Ochrona i wykorzystanie zasobów krajobrazu kulturowego w projektach rewitalizacji obszarów wiejskich Europy</i>	25
Elżbieta Szalewska – <i>Projekt „Kraina w Kratę” jako czynnik rozwoju gminy Sławno</i>	39
Krystyna Bastowska – <i>Quo vadis, przeszłości?</i>	55
Włodzimierz Rączkowski – <i>Archeologia w krajobrazie kulturowym: zagrożenia czy szanse</i>	69
Marlena Józefowska – <i>Chronić czy udostępnić?: głos konserwatorski w sprawie użytkowania obiektów archeologicznych</i>	79
Wacław Idziak – <i>Krajobraz kulturowy i dziedzictwo kulturowe w strategii rozwoju powiatu sławieńskiego</i>	87
Jolanta Brzóska, Andrzej Kijowski – <i>Strategia – nowoczesne zarządzanie gminą</i>	101
Wojciech Stefanowski – <i>Zasoby środowiska kulturowego w polityce gminy Sławno</i>	115
CZĘŚĆ II. Park przyrodniczo-archeologiczny „Wrześnickie Kurhany”	123
Adam Kijowski – <i>Zapis graficzny krajobrazu ruralistycznego a tworzenie koncepcji zagospodarowania turystycznego okolic Sławna: założenia projektu Parku przyrodniczo-archeologicznego „Wrześnickie Kurhany”</i>	125
Wacław Florek – <i>Geomorfologiczne walory doliny Wieprzy w rejonie Sławna i Staniewic</i> .	151
Zbigniew Celka – <i>Rośliny naczyniowe grodziska we Wrześnicy (pow. sławieński)</i>	167

Projekt „Kraina w Kratę” jako czynnik rozwoju gminy Sławno

ELŻBIETA SZALEWSKA

Słupsk

1. WPROWADZENIE

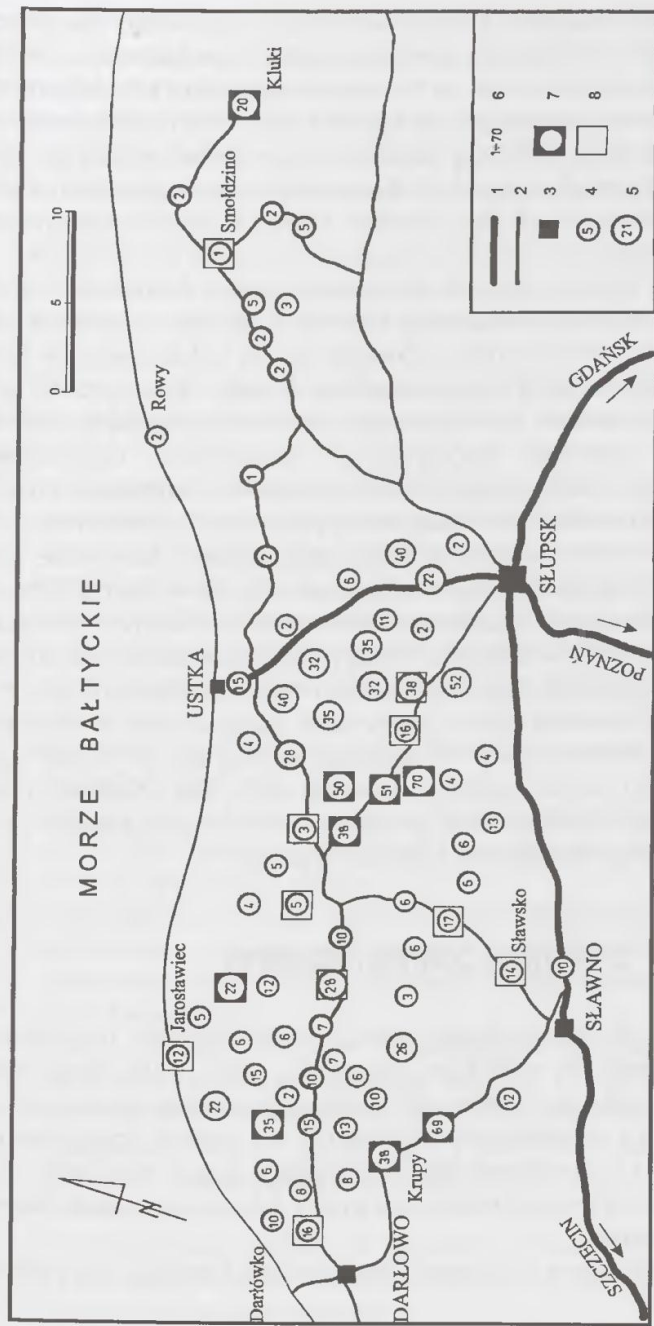
W geografii kraina to część kraju wyróżniająca się szczególnymi cechami. Nazwa „Kraina w Kratę” powstała pod koniec 1994 roku jako tytuł wystawy poświęconej pomorskiemu budownictwu ryglowemu, którą przygotował słupski oddział *Towarzystwa Opieki nad Zabytkami*, celem zwrócenia uwagi na piękno krajobrazu w gminach: Postomino, Sławno, Słupsk, Smołdzino i Ustka. Jedną z pierwszych ekspozycji zorganizowano w Sławieńskim Domu Kultury. Nazwa nawiązuje do motywu plastycznego ścian budynków (Tabl. I: A). Zachowanych ponad 1500 budynków jest znaczącym skupiskiem w skali Polski i Pomorza. Rozległość obszaru (około 800 km²) ze wschodu na zachód osiąga 80 km, w tym z Darłowa do Słupska 40 km oraz ze Słupska do Kluk – 40 km. Nadmorski, równinny obszar położony teraz w Polsce na styku dwóch województw: zachodniopomorskiego i pomorskiego do 1945 roku znajdował się w granicach państwa niemieckiego. Występujące wówczas lokalne specyfiki i obiekty kulturowe umieszczono na mapach obrazkowych (Hardow 1935), gdzie znalazły się m.in. darłowskie wyroby wędliniarskie, rybackie chałupy, czworoboczne zagrody, sylwety wsi, motywy

legendowe (Tabl. I: B). Mapy te opracowano dla szkół, bowiem tradycje były żywe i miały oparcie w społecznościach lokalnych. Po zmianach ludnościowych wskutek rozstrzygnięć politycznych, nastąpiło przerwanie tradycji kultury społecznej i jedynie krajobraz oraz budowle okazały się dziedzictwem najbardziej trwałym. Dlatego inicjatywy w zakresie ochrony krajobrazu kulturowego podejmowane w Sławnie oceniam bardzo wysoko, jako dążenie do utrwalenia kultury pomorskiej.

Celem artykułu jest przedstawienie projektu opartego na zasobach dziedzictwa kulturowego, szczególnie budownictwie ludowym i sakralnym na terenach wiejskich, jaki realizujemy w Słupsku. Koncentracja zasobów występuje we wsiach rolniczych pomiędzy Darłowem, Sławnem i Słupskiem (ryc. 1). Najwięcej zabytkowych budynków znajduje się obecnie we wsi Swołowo (65). W innych wsiach skupiska są też duże, np.: Krzemienica (51), Starkowo (49), Włynkowo (40), Wodnica (41), Bruskowo Wielkie (35), Możdżanowo (38), Gałęzinowo (32), Łacko (21), Duninowo (25), Stary Kraków (26), Chudaczewko (23), Sławsko (21), Charnowo (18). Najstarsze są dwa kościoły. Z roku 1570 roku pochodzi drewniana konstrukcja nawy kościoła w Krupach koło Sławna. Do grupy najstarszych należy również usytuowany malowniczo na pagórku kościółek w Objeździe (gmina Ustka). Często do ceglanych wież dostawiano nawy z drewna z glinianym lub ceglany wypełnieniem. Taką mieszaną konstrukcję mają kościoły w Wytowni, Charnowie, Strzelinie i Zaleskich koło Ustki oraz w Staniewicach (gmina Postomino) (Tabl. II: A). W strukturze zachowanych budynków dominują gospodarcze, co jest logiczne biorąc pod uwagę, że w skład zagrody wchodziły: stodoła, przeważnie dwa budynki na inwentarz, piekarnik lub piekarnia i dom. Wielkość zagrody i obiektów zależała od arealu gospodarstwa i położenia.

Obszar pod względem przydatności rolniczej należy do najbardziej urodzajnych w skali Polski. Przeważają kompleksy pól pszenne dobre i żytnie bardzo dobre. W strukturze władania użytków rolnych, nietypowo dla Pomorza, dominują indywidualne gospodarstwa rolne. Zbiorowiska leśne mało przekształcone i różnorodne występują na terenach o dużych spadkach w miejscach o utrudnionym odpływie wód powierzchniowych. Zachowało się kilka większych kompleksów, jak Lasy Sławieńskie, Bolesławicki, Pępliński, Machowiński, które przez cały rok są atrakcyjne do turystyki wędrowskiej, najlepiej rowerowej, poprzez system dróg leśnych. Większe kompleksy minimalizują wpływy nadmorskiego klimatu, tworząc osłony wsi.

W obszarze przeważają wsie zwarte, rozmierzone w średniowieczu. W wielu nadal jest dobrze zachowany dawny układ polnych dróg,

Ryc. 1. Mapa rozmieszczenia budownictwa ludowego. Rys. D. Damska.
 1 - główne drogi, 2 - drogi drugorzędne, 3 - miasta, 4 - wsie z dużą ilością budownictwa ludowego, 5 - wsie z mniejszą ilością budownictwa ludowego, 6 - liczba obiektów budownictwa ludowego, 7 - najbardziej wartościowe zespoły budownictwa ludowego, 8 - wartościowe zespoły budownictwa ludowego

struktura łąk, pól i siedliska. Granice działek nie zmieniały się przez wieki, są więc one materialnym obrazem historii osadnictwa. Analiza zbioru pozwala na stwierdzenie, że nie stosowano typowych dokumentacji dla budownictwa, ponieważ nie spotyka się dwóch takich samych obiektów. Największe, najbardziej okazałe, mające dwie i więcej kondygnacji domy, w powiatach pyrzyckim, kamieńskim i starogardzkim, nazwano „domami pszenicznych pól” (Schmid 1906) lub domem pyrzyckim (Bronisch, Ohle 1939).

Duże piętrowe domy o różnych długościach połaci dachowych i różnych wysokościach ścian podłużnych nie występowały na wschód od drogi Słupsk – Ustka. W obszarze zachowało się ich kilkadziesiąt, w tym sześć w Swołowie. Przepisy budowlane regulowały takie sprawy, jak ochrona przeciwpożarowa, ład i porządek we wsi i zagrodzie, jakość wykonawstwa i materiału budowlanego, oszczędność materiałów, szczególnie drewna i zmniejszanie ilości budynków w zagrodzie. Analiza form zagród i budynków dowodzi, że od połowy XIX wieku wystąpił duży ruch budowlany w wyniku uwłaszczenia rolnego. Korzystne warunki istniały również zaraz po I wojnie światowej, bo w latach 20. rozbudowywano wiele stodoł, wozowni, modernizowano domy i pomieszczenia dla inwentarza. Powszechnie w budynkach gospodarczych drewniano-gliniane wypełnienie konstrukcji kratownicowej zastępowano cegłą, a słomiane i trzciniowe dachy pokrywano dachówkami, zmieniając kształt dachu na dwuspadowy. W obszarze występują przykłady stawiania po 1920 roku całych zagród w dawnym stylu. Tak postąpiono np. w Jezierzanach (gmina Postomino), gdzie dla nowych gospodarstw parcelowanych z majątku wzniesiono budynki ryglowe.

2. GŁÓWNE OGNIWA PROJEKTU

W 1997 roku „Krainę w Kratę” włączono do polskich produktów markowych na terenach wiejskich (Majewski 1997; 1998; Szalewska 1999). Produkty markowe tworzy się w celu zapewnienia rozpoznawania tego produktu i wyróżniania w stosunku do innych przez konsumentów. Turystyka alternatywna bazuje na następujących zasadach:

- prowadzona jest przez rodziny lub grupy lokalne, jako dodatkowe źródło dochodów,
- zyski są rozproszone i w największym stopniu trafiają do społeczności lokalnej,

- mały udział przedsiębiorstw i pracowników z zewnątrz,
- nastawienie nie tylko na zysk, ale na zachowanie wartości przyrodniczych i kulturowych,
- rozwój struktur jest planowany regionalnie z zachowaniem integrowania zabudowy z przyrodą oraz małej skali obiektów,
- nastawienie na wypoczynek aktywny, rodzinny lub w małych grupach,
- kontakty z miejscową ludnością i dostosowanie się do miejscowego życia,
- produkt, aby był postrzegany powinien wyróżniać się indywidualnością.

Celem projektu jest aktywizacja turystyki na terenach wiejskich oraz rozwój zaplecza krajoznawczego w drodze realizacji następujących zadań:

- przeprowadzenie inwentaryzacji dziedzictwa kulturowego wsi, aktualizacji danych służb konserwatorskich w stopniu gwarantującym uzyskanie wiedzy niezbędnej dla działania,
- propagowanie i budzenie świadomości społecznej i poparcia dla określonych działań, zabezpieczających stan zasobów,
- udostępnienie walorów przyrodniczych i kulturowych z zapewnieniem ochrony środowiska naturalnego przed przypadkową penetracją,
- ustalenie struktury zagospodarowania przestrzennego oraz systemu informacyjnego,
- aktywizacja lokalnych grup w kierunku tworzenia usług turystycznych, jak miejsca noclegowe, gastronomia, przewodnictwo po wsiach, zagrodzie i okolicy,
- udostępnianie charakterystycznych fragmentów zagród lub pomieszczeń np. dawnych piekarni, tkalni, lodowni, warsztatów przydomowych i rzemieślniczych, tradycyjnych wiejskich ogródków kwiatowych,
- „prowadzenie” turystów tematycznymi szlakami, np. gotyckich kościołów, grodzisk, dawnych młynów i wiatraków, miejsc z legend, głazów narzutowych, granicami wsi, pomnikami przyrody, miejscami historycznych bitew i pomników kultury, dworskimi parkami, budownictwa ludowego, ludowego rzemiosła i rękodzieła,
- wykorzystanie zasobów w dydaktyce szkolnej i naukowej np. poprzez organizowanie obozów naukowych, plenerów artystycznych dla studentów, artystów itp.

3. CHARAKTERYSTYKA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

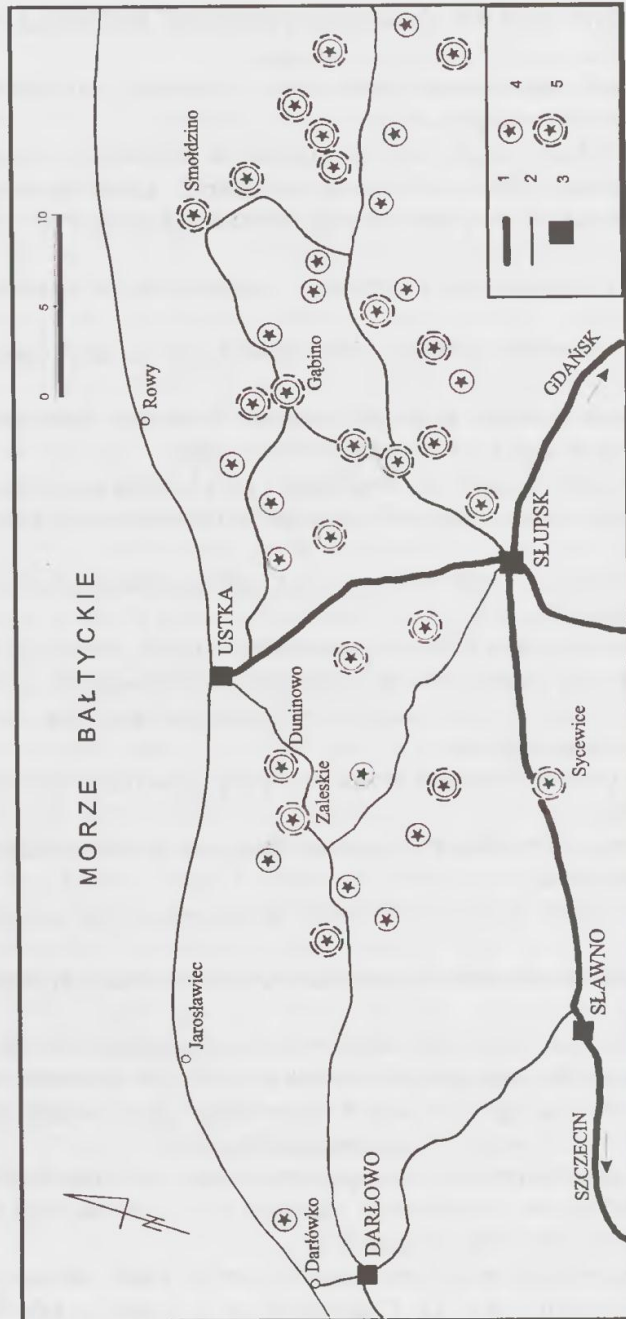
Na strukturę zasobów dziedzictwa kulturowego obszaru składa się kilka sektorów, jak obiekty i miejsca archeologiczne, użytkowanie ziemi, osadnictwo, budowle, obiekty sztuki ogrodowej, zabytki ruchome, podania i legendy, sztuka ludowa i folklor. Odwzorowaniem historii osadnictwa, funkcji i struktury gospodarczej wsi są ich plany. W obszarze występuje duże zróżnicowanie form. Sporadyczne są relikty planów kolistych (Marszewo, Łącko, Gardna Wielka, Siecie). Owalnicowy plan zachowany jest we wsiach Cisowo, Krupy, Stary Jarosław, Wszędzin, Złakowo, Chudaczewo, Masłowice, Pieńkowo, Kowalewice, Postomino, Nosalin, Pałowo. Porównując stan obecny z historycznym, stwierdzam, że tempo zmian można zakwalifikować do skali niewielkiej. Cennym obiektem jest np. **Łącko**, romantyczna wieś na południowym brzegu Jeziora Wicko, która była miejscem wypoczynku pomorskich książąt, rezydujących w pobliskim Darłowie. Dawna, ryglowa zabudowa pochodząca z XVIII i XIX wieku (Tabl. II: B) jest w innej skali niż w Swołowie, bowiem gospodarstwa były mniejsze. Wieś ma plan okolicowy, z owalną posesją kościoła przebudowanego w XV wieku. Wokół kościoła rosną ponad 300-letnie lipy. Stare drzewa, obok zagród, tworzą szczególny klimat. Najśłynniejszym miejscem jest otoczone wielkimi kamieniami siedlisko nr 20, należące w 1476 roku do chłopca o nazwisku Hans Lang, który wówczas zaopatrywał w jadło i picie Bogusława, syna księżnej Zofii, zanim ten nie doszedł do tronu i wysokości. Informacja o tych faktach była wyryta dawniej na belce domu. Nazwisko chłopca współcześnie przetłumaczono na „Jan Długosz” i połączono z polskim kronikarzem, co już było fikcją. Legendy o chłopie-opiekunie młodego księcia Bogusława X, zwanego potem Wielkim (z uwagi na wzrost i znaczenie dla Pomorza), umieszczane są w prawie każdym turystycznym przewodniku. W 1836 roku wykonano nową żeliwną tablicę ufundowaną przez króla pruskiego, na której opisano zdarzenie sprzed wieków i umieszczono ją nad drzwiami wejściowymi domu. Będąc w Łącku nie można pominąć pobliskich wsi Jezierzany oraz Jarosławca, z równoległą do morskiego brzegu uliczką z dawnymi zagrodami rybacko-rolniczymi, które przerabiane są na punkty gastronomiczne.

W budownictwie ludowym cechy można sprowadzić do następujących uogólnień:

- regularne pod kątem prostym łączenie poziomych i pionowych belek, które mają prawie kwadratowy przekrój o wymiarach ponad 20 cm,

- duży rozstaw słupów i elementów poziomych średnio co 1,22 m, dzięki czemu tworzył się motyw kratowy,
- sporadyczne stosowanie elementów ukośnych, wyłącznie ze względów konstrukcyjnych,
- w starszych budynkach, jako usztywnienia konstrukcji stosowano krótkie ukośne elementy zwane mieczami, które łączyły słup i oczep, natomiast w późniejszych zastrzały łączące trzy poziome belki,
- poprzeczny układ belek stropowych opieranych na ścianach długich,
- niskie posadowienie parteru, które modyfikuje ukształtowanie terenu,
- fundament z luźnych polnych kamieni w starszych budynkach, a murowany z cegiel w budynkach z XX wieku,
- podział wnętrza domów na dwa trakty, przy stosowaniu zasady, że szerokość pomieszczeń była uzależniona od szerokości rzutu budynku,
- centralnie umieszczony komin w domach mniejszych, a dwa lub więcej w największych,
- kominy o rzucie do 4×4 m w połowie XIX wieku murowano z nie wypalanej cegły, nadając im kopulasty kształt, wewnątrz służyło jako wędzarnia, później wyburzano dwie ściany w parterze i w tym miejscu robiono kuchnię,
- prostokątny rzut domów, najczęściej o proporcjach 2:1 w stosunku do długości,
- bardzo skromne zdobnictwo sprowadzone do listew uszczelniających drzwi i okna,
- stosowanie okien dwuskrzydłowych, krosnowych otwieranych na zewnątrz,
- w głównych izbach umieszczano obok siebie dwa okna rozdzielone słupem,
- symetryczny spadek połaci dachowych o nachyleniu od 48–52°,
- różnicowanie długości połaci dachowych, co jest reliktem wcześniejszych rozwiązań, gdy wokół centralnego pomieszczenia były niższe komory i inne pomieszczenia pomocnicze,
- starszą formą dachu był czterospadowy, który w dużych domach przekształcił się w naczółkowy; natomiast budynki węższe posiadają dachy symetryczne dwuspadowe.

Obiektami dziedzictwa kulturowego są parki, które towarzyszyły siedzibom szlacheckim (ryc. 2). Przeważają te z połowy XIX wieku

Ryc. 2. Mapa założeń parkowych przy dawnych dworach. Rys. D. Damska
 1 - główne drogi, 2 - drogi drugorzędne, 3 - miasta, 4 - założenie parkowe i ogrodowe, 5 - parki o najwyższej wartości kulturowej i dendrologicznej

w stylu krajobrazowym, gdzie zasadą było wykorzystanie naturalnych warunków. Parki mają powierzchnię kilku hektarów, ale największe i pierwotnie najpiękniejsze Pieńkowo, Redęcin, Sycewice, Zaleskie są znacząco większe i bogatsze pod względem dendrologicznym. W oparciu o waloryzację krajobrazowo-ekologiczną, za najbardziej interesujące dla turystów należy uznać stary drzewostan w Łącku oraz parki w Pieńkowie, Złakowie, Zaleskich, Duninowie, Wytownie, Machowinku, Machowinie, Karzcinie, Strzelinie, Starym Krakowie (Nastalski 1990). Parki nadal spełniają ważną rolę przyrodniczą i krajobrazową, jako grupy zieleni wysokiej.

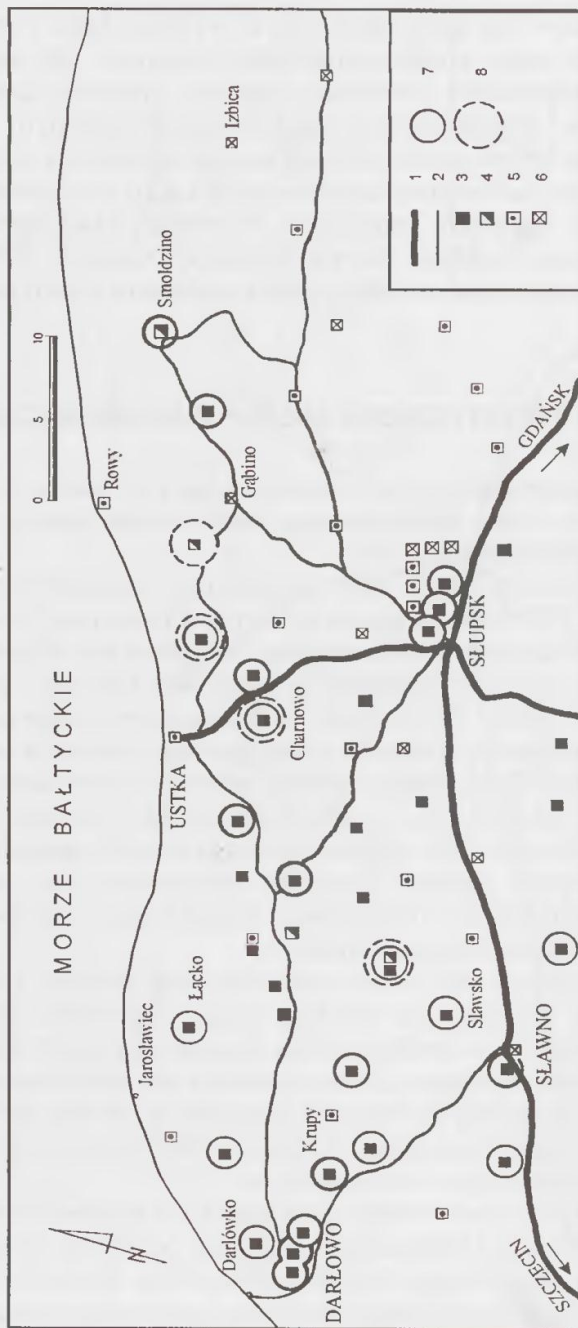
4. KONCEPCJA TURYSTYCZNEGO ZAGOSPODAROWANIA OBSZARU

Struktura zagospodarowania przestrzennego powiązana jest z miastami, ośrodkami ruchu turystycznego, które tworzą główne ogniwa orientacji i obsługi (Szalewska 2000).

Darłowo, uważane jest za perłę architektury. Miastem nazwano je w dokumencie z 1271 roku, co stawia je w grupie najstarszych ośrodków pomorskich posiadających prawa miejskie. Wówczas też rugijski książę Wisław II nadał zakonowi cysterskiemu Bukowo Morskie i kilka wsi (Popielas-Szultka 1980). W Darłowie zachowany jest pierwotny plan miasta z kamieniczkami z XVIII–XX wieku, murami i dwiema gotyckimi miejskimi bramami (Tabl. III: A). Wśród budowli najcenniejsze to: zamek, wznoszony od 1352 roku – siedziba pomorskich książąt (Gałuszka 1999; Bielecka, Dzierko 1998), ceglany Mariacki kościół, centralna, dwunastoboczna, kaplica świętej Gertrudy usytuowana na północno-wschodnim przedmieściu o unikatowej w Polsce formie, wzorowanej na skandynawskich budowlach sakralnych.

Sławno, powstałe w XIV wieku w dolinie rzeki Wieprzy i Moszczniczki połączone z Darłowem (21 km) drogą regionalną, zachowało w centrum wytyczony w średniowieczu regularny plan (Tabl. III: B), piękny gotycki kościół Mariacki, który uważany jest za wzorzec rozwiązań architektonicznych dla 10 wiejskich kościołów w okolicy (por. ryc. 3), i dwie wieżowe bramy: Koszalińska i Słupska. Stąd rozpoczyna się kilka tras turystycznych kołowych i rowerowych.

Słupsk, posiada wartości historyczne miejskie o wielkich wartościach dla kultury narodowej. O kwalifikacji decyduje położenie na głównym szlaku wzdłuż południowego Bałtyku, słowiańska przeszłość, monumentalne budowle gotyckie, zespół zamkowy pomorskich książąt z mu-

Ryc. 3. Mapa rozmieszczenia kościołów. Rys. D. Damska.

1 - drogi główne, 2 - drogi drugorzędne, 3 - kościoły murowane gotyckie (XIV-XV w.), 4 - kościoły murowane lub ryglowe z XVII w., 5 - kościoły murowane z XIX w., 6 - kościoły murowane z XX w., 7 - budowle o lokalnie najwyższej wartości architektonicznej, 8 - budowle o konstrukcji drewnianej ryglowej

zeum, neogotycki ratusz z przełomu XIX/XX wieku, urbanistyczne założenia parkowe i mieszkaniowe z drugiej połowy XIX wieku, zbiory dzieł sztuki średniowiecznej i kartograficznej, jedne z najbardziej bogatych i cennych na Pomorzu.

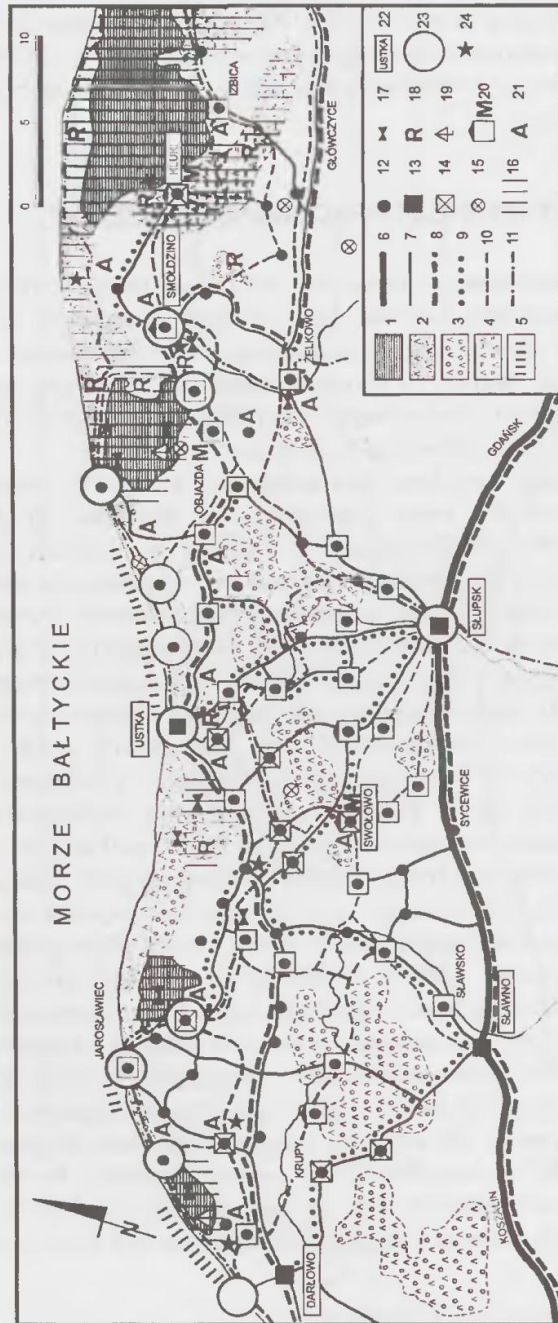
5. METODY I ZAKRES OPRACOWANIA KONCEPCJI

Na rycinie 4 oznaczono podstawową strukturę funkcjonalno-przestrzenną, drogi turystyczne kołowe, główne trasy rowerowe, miejscowości krajoznawcze, ośrodki muzealne istniejące i projektowane, wsie z bazą agroturystyczną, walory wykorzystywane w turystyce specjalistycznej, jak wędkarstwo, obserwacja świata roślin i zwierząt, miejsca widokowe, walory i zainwestowanie turystyczne.

Przed rozpoczęciem projektu powiadomiono jednostki zainteresowane rozwojem turystyki, które poproszono o składanie propozycji i informacji o zamierzeniach planowanych w najbliższych latach. O działaniach informowała również miejscowa prasa i inne media. Na informacji publicznej najbardziej zależało projektantom, ponieważ dociera ona do osób nie związanych ze strukturami administracyjnymi. Koncepcję zagospodarowania turystycznego opracowano¹ na mapach topograficznych w skali 1:50 000, uzupełniając posługując się mapami w skalach 1:25 000 i 1:1000. System oznakowania przy drogach kołowych oparto na zasadach ustalonych w Rozporządzeniu Ministra Transportu i Gospodarki Morskiej oraz Spraw Wewnętrznych z dnia 11 stycznia 1993 roku w sprawie znaków i sygnałów drogowych. W pierwszym etapie ustawiono w całym obszarze znaki drogowe informacyjne i tablice przy obiektach dziedzictwa kulturowego, a przy wjazdach do wsi o wybitnych walorach dziedzictwa kulturowego tablice z symbolem graficznym i napisem „Kraina w Kratę” (fot. 1). Ten motyw informuje, że znajdujemy się w obszarze o szczególnych wartościach, na które należy zwracać uwagę. Treść i forma była pod względem merytorycznym i technicznym uzgadniana ze służbami konserwatorskimi i parafiami. Przyjęto zasadę, aby tło tablic było zbliżone do barwy ściany budynku lub otoczenia.

Korzystnym elementem dla rozwoju turystyki jest fakt, że przez obszar przebiegają dwie nadmorskie drogi przez Darłowo, Postomino, Ustkę do Pucka oraz równoleżnikowa: Szczecin – Sławno – Słupsk – Lębork – Gdańsk (Nr 6). Ze Sławna i Słupska do miejscowości turystycznych

¹ Autor E. Szalewska, współpraca R. Nastalski.

Ryc. 4. Model przestrzenny zagospodarowania turystycznego obszaru „Kraina w Kratę”

1 - wody, jeziora, 2 - bory nadmorskie, 3 - lasy mieszane, bukowe, 4 - lasy bagienne, 5 - wybrzeże kłifowe, 6 - drogi główne, 7 - drogi pozostałe, 8 - nadmorska droga turystyczna, 9 - szlak motorowy „Kraina w Kratę”, 10 - trasa rowerowa główna, 11 - szlak turystyczny pieszy, 12 - wieś, 13 - miasta, wiejskie zespoły kulturowe, 14 - wiejskie zespoły kulturowe o najwyższej wartości, 15 - rezerwat przyrody, 16 - obszary przyrodnicze, 17 - rezerwat przyrody, 18 - muzeum, 19 - przystanie żeglarskie, 20 - muzea i galerie, 21 - agroturystyka, 22 - miejscowości turystyczne, 23 - miejsca widokowe, 24 - miejscowości turystyczne do zwiedzania o znaczeniu krajowym.

Fot. 1. Tablica informująca, że wieś objęta jest programem „Kraina w Kratę”. Fot. E. Szalewska

nych prowadzą odcinki południkowe. Obszar położony jest na pomorskim odcinku *Europejskiego Szlaku Cysterskiego*.

Podstawową sprawą było włączenie, jak największej grupy zainteresowanych osób, przedstawicieli instytucji zajmujących się zagospodarowaniem turystycznym, starostwa, gminy, leśnictwa i korzystających z obiektów (szkoły, kluby sportowo-turystyczne). Kopie dokumentacji projektowej przekazano właściwym instytucjom, państwowej służbie ochrony zabytków i przyrody, jednostkom samorządowym gminnym i powiatowym, zarządom drogowym, nadleśnictwom, klubom i stowarzyszeniom turystycznym. W celu uściślenia współpracy i koordynacji prac zorganizowano kilka spotkań z zainteresowanymi. Pierwszy etap

projektu, zrealizowany od czerwca do sierpnia 1999 roku dofinansował Fundusz Współpracy z programu Agrolinia 2000. Znaki drogowe i tablice informacyjne wykonały firmy wyłonione w drodze procedury przetargowej. W latach następnych pewne prace realizowały także lokalne stowarzyszenia, które na te cele otrzymały dotacje z Urzędu Marszałkowskiego w Gdańsku i Ministerstwa Gospodarki. W Słupsku zagadnienia te wprowadzono do programów edukacji regionalnej w szkołach w oparciu o *Atlas regionu słupskiego pomocniczy do nauki edukacji regionalnej w szkole podstawowej* (2000).

6. SWOŁOWO – PRZYKŁAD PROJEKTU REWITALIZACJI ZABYTKOWEJ WSI

Od 1977 roku Urząd Gminy w Słupsku realizował projekt ukierunkowany na rozwój bazy turystycznej w zabytkowej wsi Swołowo. Zadanie to dofinansowano w kwocie 26 500,- ECU (około 100 000,- PLN) ze środków Unii Europejskiej w ramach programu PHARE Tourin II. Obejmował on następujące zadania:

- koncepcję renowacji elementów przyrodniczych i kulturowych wsi (Tabl. IV: A)²,
- zagospodarowanie terenów położonych wewnątrz placu owalnicowego na cele publiczne, w tym otoczenia wiejskiego stawu,
- opracowanie i wykonanie systemu informacji wizualnej o historii wsi z plastycznym planem oraz 30 tablic umieszczonych na poszczególnych zagrodach,
- wydanie materiałów promujących wieś, takich jak folder, kalendarz, widokówki, papeteria z rysunkami budownictwa ludowego,
- szkolenia i pokazy sposobów remontowania zabytkowych budynków,
- plener fotograficzny i wystawę,
- dofinansowanie zakupu materiałów do robót elewacyjnych, które wykonywali mieszkańcy,
- wykonanie parkingu na wjeździe na około 50 samochodów osobowych,
- wykonanie zaplecza sanitarnego dla turystów i remontu świetlicy,
- projekt i budowę punktu informacji turystycznej.

² Dokumentację wykonał mgr inż. architektury krajobrazu Rafał Nastalski, konsultacje dr inż. arch. Elżbieta Szalewska dla całego arealu w skali 1 : 5000, dla terenów zabudowanych w skali 1 : 1000 oraz w rysunkach perspektywicznych.

Wynikiem są efekty materialne, powstanie kwater w czterech gospodarstwach (Tabl. IV: B) i korzystne zmiany w krajobrazie. Część mieszkańców uczestniczyła w warsztatach wikliniarskich i tkackich prowadzonych we wsi, dzięki czemu nabyli oni umiejętności i teraz zajmują się wytwórczością ludową, powoli stającą się dodatkowym źródłem dochodów. W przeciągu kilku lat, wieś położona 12 km od morza, stała się celem ruchu turystycznego. Jedną z chłopskich zagród (nr 8) gmina wykupiła od właścicieli (pp. Kowalskich). Darowano ją Urzędowi Marszałkowskiemu w Gdańsku, który przekazał ją w zarząd Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku na obiekt muzealny, ośrodek kultury i twórczości ludowej.

7. PODSUMOWANIE

Wykonanie planistyczno-architektonicznej koncepcji zagospodarowania i oznakowanie obszaru dziedzictwa kulturowego jest pierwszym tego rodzaju i o takiej skali działaniem zrealizowanym na terenach wiejskich³. Podczas prac zebrano informacje, usystematyzowano je, przeprowadzono waloryzację zasobów dziedzictwa. Wykorzystanie w przyszłości tej pionierskiej pracy badawczej i projektowej może być wielokierunkowe.

Literatura

- Atlas (...) 2000. *Atlas regionu słupskiego pomocniczy do nauki edukacji regionalnej w szkole podstawowej*. Słupsk: Agencja Reklamowo-Wydawnicza LenART.
- BIELECKA E., DZIERKO E., 1998. *Zamek Księżąt Pomorskich w Darłowie. Przewodnik po Muzeum*. Koszalin: Przedsiębiorstwo Handlowo-Usługowe ASIP.
- BRONISCH G., OHLE W., 1939. *Kreis Kamin. Land*. Stettin: Kommissionsverlag L. Saunier.
- GALUSZKA Z., 1999. *Darłowo i okolice*. Darłowo: Pomorska Oficyna Wydawnicza.
- HARDOW R., 1935. [plansza ze zbiorów Muzeum Pomorza Środkowego w Słupsku]
- MAJEWSKI J., 1997. Koncepcja tworzenia produktów markowych w turystyce wiejskiej, [w:] *Determinanty sukcesu w turystyce wiejskiej*. Kraków: Krajowe Centrum Doradztwa i Edukacji w Rolnictwie, Oddział w Krakowie, 15–23.
- MAJEWSKI J., 1998. Kraina w Kratę – Szlak Pomorskiego Dziedzictwa Kulturowego, *Gazeta Rolnicza*, dodatek: *Gościna* (Kwartalnik Polskiej Federacji Turystyki Wiejskiej „Gospodarstwa Gościnnie”), 2.
- NASTALSKI R., 1990. *Waloryzacja krajobrazowo-ekologiczna parków historycznych na Równinie Słupskiej*. Słupsk (maszynopis).

³ Informacyjne oznakowania drogowe wykonane zostały w Darłowie i Ustce.

- POPIELAS-SZULTKA B., 1980. *Rozwój gospodarczy dominium bukowskiego od połowy XIII do połowy XIV wieku*, Słupsk: WSP w Słupsku.
- SCHMID B., 1906. *Das Bauernhaus in Pomern, Ostpreussen, Westpreussen, Posen und Schlesien*. Hannover: Verlag T. Schäfer.
- SZALEWSKA E., 1999. Natura i kultura ludowa „Krainy w Kratę” jako zintegrowany produkt turystyczny, [w:] *Wieś letniskowa i agroturystyka*, (red.) W. Misiak, D. Karolczuk. Warszawa, Wrocław: Wydawnictwo Silesia DTIK, 56–63.
- SZALEWSKA E., 2000. Koncepcja zagospodarowania turystycznego produktu markowego obszaru „Kraina w Kratę”, *Słupskie Prace Matematyczno-Przyrodnicze* 13c: 277–308.

TABLICA I

A. Bruskowo Wielkie. Zabudowa wokół wiejskiego stawu. Fot. E. Szalewska.

B. Fragment mapy obrazkowej Pomorza z lat 30. XX wieku (Rudolf Hardow - Słupsk). Okolice Sławna i Darłowa z charakterystycznymi pomorskimi elementami przyrody i kultury: klasztor cysterski z 1252 roku w Bukowie Morskim, czworoboczna zagroda, dymna chałupa z Krup, darłowskie kielbasy i wyroby z gęsi, belka z napisem w domu Hansa Lange w Łącku, diabelska taczka ze Staniewic, Tychowo - najstarszy kościół Ziemi Sławieńskiej. Fot. E. Szalewska.

TABLICA II

A. Staniewice. Kościół z wieżą z XV wieku, a ryglową część nawy wzniesiono w 1770 roku. Fot. E. Szalewska.

B. Łącko. Chalupa z połowy XIX wieku. Fot. E. Szalewska.

TABLICA III

A. Darłowo. Znakomicie czytelny średniowieczny przestrzenny układ miasta z rynkiem w centrum i masywną bryłą gotyckiego kościoła. Fot. W. Rączkowski.

B. Sławno. Mimo zniszczeń i przebudowy czytelny jest jeszcze średniowieczny przestrzenny układ miasta oraz zachowane bramy miejskie i gotycki kościół. Fot. W. Rączkowski.

TABLICA IV

A. Bruszkowo Wielkie. Chałupa z połowy XIX wieku. Prace remontowo- renowacyjne w 1998 roku. Fot. E. Szalewska.

B. Swółowo. Podwórze i dwór zagrody nr 18 w 2000 roku, po modernizacji i adaptacji piętra na usługi agroturystyczne. Fot. E. Szalewska.